

УДК 346.2

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2019-3-17>**А. М. Шевченко**аспірант кафедри господарського та адміністративного права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПОНЯТТЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Стаття присвячена визначенню поняття «господарська компетенція фізичної особи». Опрацьовано теоретичні основи розуміння компетенції на законодавчому та доктринальному рівнях. Досліджено поняття компетенції, її походження та зміст. Встановлено, що до змісту господарської компетенції включені господарські права та обов'язки, які безпосередньо передбачені законом, визначені в установчих документах юридичної особи, які виникають на підставі ліцензії та на інших правових підставах. Запропоновано визначення поняття компетенції у «розширювальному» та «обмежувальному» підходах. «Розширювальне» тлумачення присвячене співвідношенню понять компетенції та повноважень, аналізу їх правової природи, а також їхнім особливостям у публічно-правовій та приватноправовій сферах. Обґрунтовано, що в публічно-правовій сфері повноваження є складником компетенції, а в приватноправовій повноваження – це і є компетенція. «Обмежувальне» тлумачення компетенції ототожнюється лише з правами і обов'язками, тобто, з право-дієздатністю, або правосуб'єктністю, та характеризується порівнянням понять компетенції та правосуб'єктності. Досліджено одноелементну структуру господарської правосуб'єктності представників школи цивільного права, коли «господарська правосуб'єктність» рівна «господарській компетенції», та позицію представників школи господарського права, які трактують правосуб'єктність більш широко і визначають її як категорію, що включає господарську компетенцію. На основі сформульованих ознак досліджено компетенцію та правосуб'єктність через конкретного суб'єкта – фізичну особу. Встановлено, що фізична особа є носієм господарської компетенції, зміст якої становлять господарські права та обов'язки. Обґрунтовано, що господарські права та обов'язки фізичної особи мають конкретний, видовий характер та пов'язані безпосередньо із правовим статусом фізичної особи. Доведено, що господарська компетенція фізичної особи та її господарська правосуб'єктність співвідносяться як частина та ціле, тобто, компетенція фізичної особи є елементом господарської правосуб'єктності фізичної особи. Запропоновано включення поняття «господарська компетенція фізичної особи» до положень Господарського кодексу України та інших нормативно-правових актів, а також більш системного аналізу з боку науковців.

Ключові слова: компетенція, повноваження, правосуб'єктність, права, обов'язки, господарська компетенція, фізична особа.

Постановка проблеми. Фізична особа як учасник господарських правовідносин повинна бути наділена необхідними правами та обов'язками задля здійснення та/або організації нею господарської діяльності. Від обсягу прав та обов'язків фізичної особи залежить її можливість стати суб'єктом повноважень, досягати поставлених цілей, виконувати поставлені перед нею завдання, тощо. Сукупність необхідних для всього цього прав та обов'язків розкривається в господарсько-правовій доктрині через поняття господарської компетенції.

Проте в нормативно-правових актах та юридичній літературі відсутня однозначність у тлумаченні поняття «господарська компетенція», а поняття «господарська компетенція фізичної особи» взагалі не визначене, що на практиці зумовлює виникнення проблем під час реалізації господарської компетенції фізичними особами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізом поняття «компетенція» займались С.М. Грудницька, Г.В. Пронська, Є.В. Татаринцева, Д.І. Голосніченко, В.К. Мамутов, В.Б. Авер'янов, проте поняття господарської компетенції фізичної особи ними визначено не

було. Водночас, незважаючи на значну кількість наукових робіт, необхідно зазначити, що проблеми визначення правового статусу фізичної особи як суб'єкта, наділеного господарською компетенцією, потребують глибокого і системного дослідження.

Мета статті – дати визначення поняття «господарська компетенція фізичної особи», сформулювати висновки і пропозиції щодо правового регулювання діяльності фізичної особи як суб'єкта, наділеного господарською компетенцією, що має як теоретичне значення, так і практичне значення.

Виклад основного матеріалу. Поняття «компетенція» походить від латинського «competentia» – сукупність (ведення, здатність, приналежність до права) – сукупність предметів відання, функцій, повноважень, прав та обов'язків певного органу чи особи [22, с. 210]. Деякі вчені визначають компетенцію як сукупність можливих, а не наявних прав, передумову правоволодіння, що реалізується через суб'єктивні права [20, с. 53]. З такою постановкою питання категорично не погоджувався В.К. Мамотов, який стверджував, що поняттям компетенції охоплюються тільки конкретні права й обов'язки, якими особа володіє безпосередньо завдяки закону [19, с. 58–59]. В.Б. Авер'янов вважає, що компетенція – це юридичне відображення опосередкування) покладених на суб'єктів функцій у спеціальних (так званих компетенційних або статутних) актах шляхом закріплення цілей, завдань і необхідного для їх реалізації комплексу прав і обов'язків, тобто владних повноважень [17, с. 265].

Значна кількість позицій щодо визначення компетенції дала змогу виділити два основні підходи до тлумачення змісту цього поняття: «розширювальний» та «обмежувальний».

«Розширювальне» тлумачення цього поняття полягає в тому, що до елементів компетенції його прихильники відносять не лише права й обов'язки, а й повноваження. Загалом, термін «повноваження» характерний для науки адміністративного права, але, наприклад, представники науки господарського права термін «організаційно-господарські повноваження» визначають через поняття «господарська компетенція». Тобто поняття «компетенція» доволі часто визначається через поняття «повноваження», що вказує на органічність взаємозв'язку в змісті управлінської діяльності повноважень і компетенції, яка виражається суб'єктами

управління. На думку автора, тут варто вести мову не про відсутність чітких розходжень між компетенцією і повноваженнями, а про неправильне розуміння цих термінів.

Аналізуючи поняття «повноваження» у словниках, зустрічається визначення, що повноваження слід розглядати як обмежене право на користування ресурсами організації і спрямування зусиль на виконання певних завдань [21, с. 235]. Термін «повноваження» досить часто використовується в Конституції України як відносно різноманітних дій, так і щодо різних суб'єктів [4, с. 31]. Важливий внесок у розуміння терміна «повноваження» зробив Д.І. Голосніченко, який розуміє повноваження, перш за все, як соціальне явище, що характеризується володінням правами і обов'язками членів (члена) суспільства, переданих суб'єкту відносин у порядку та у спосіб, визначений соціальними правилами і нормами з метою реалізації в особистих або спільних інтересах особи делегувальника і можуть включати в себе право розпорядження її цінностями, право на загальнообов'язковій основі залучати до виконання суспільних доручень, та застосовувати у випадках, передбачених правилами суспільного життя, заходи примусу [18]. С.В. Бурмагін вважає, що повноваження – сукупність певних взаємопов'язаних правочинностей та обов'язків, установлених для виконання конкретних дій та прийняття рішень [3, с. 114]. Б.М. Лазарев визначає повноваження як комплекс прав та обов'язків, якими володіють суб'єкти для втілення покладених на них функцій [7, с. 102].

Аналізуючи правову природу повноважень, важливо звернути увагу, що вони залежать від характеру правовідносин – зокрема, від того, чи є вони приватноправовими, чи публічно-правовими і відповідно до того, яким є підхід до їх правового регулювання. Якщо брати за основу думку О.І. Харитонової, приватноправовий підхід ґрунтується на визнанні природних, невідчужуваних прав, котрі не створюються, а лише визнаються і підтверджуються нормами позитивного законодавства. Що ж стосується публічно-правового підходу, він ґрунтується на тому, що держава не визнає, а створює права, наділяючи ними окремих громадян і визначаючи тим самим обсяг правоздатності, а відтак і потенційних суб'єктивних прав кожного з них, котрий може бути збільшений або зменшений на розсуд самої держави [10, с. 87].

Права суб'єктів повноважень передбачено чинними законодавчими актами, установчими документами, положеннями, інструкціями тощо. Однак якщо це загальні права, то так звані природні права фізичної особи як суб'єкта повноважень надаються кожній фізичній особі (громадянину, іноземцю, апатриду) окремо й закріплені на конституційному рівні.

Усі державні чи недержавні структури створено з певною метою діяльності. Саме в завданнях останніх і відображається ця мета. Тому для виконання функцій кожний суб'єкт наділяється тими правами та обов'язками, які можна окреслити поняттям повноваження. У свою чергу, сукупність перерахованих структурних елементів складає собою поняття компетенції.

Проте ж в приватноправовому секторі поняття компетенція та повноваження розмежувати важче. Аналізуючи фізичну особу як учасника господарських правовідносин, бачимо, що її повноваження і компетенція характеризуються володінням правами і обов'язками, і одночасно їх відображенням шляхом виконання певних функцій та завдань, необхідних для реалізації комплексу прав фізичної особи.

З теорії держави і права відомо, що публічне право є підсистемою права, яка складається з норм, що регулюють відносини, пов'язані зі здійсненням функцій публічної влади за допомогою імперативного методу правового регулювання [16, с. 175]. Тобто ці відносини зазвичай за участі суб'єктів владних повноважень.

Для приватноправових відносин характерне їх регулювання за допомогою диспозитивного методу задля задоволення приватного інтересу окремої особи, зокрема, фізичної.

Отже, поняття повноважень та компетенції в публічно-правовій сфері не є повністю тотожними чи взаємозамінними, компетенція є ширшою категорією, ніж повноваження. Вони відрізняються і за змістом, і значенням, і структурою логічно пов'язаних їхніх внутрішніх елементів та за функціональним призначенням, оскільки компетенція включає предмет відання, завдання та функції певного суб'єкта, а не лише сукупність прав та обов'язків. У свою чергу, повноваження є важливим складником компетенції і має самостійний порядок її реалізації.

Проте ж в приватноправовій сфері відносини між суб'єктами повноважень не є їх обов'язковою ознакою, і компетенція одного суб'єкта щодо іншого становить собою безпосередньо сукупність певних повноважень. Саме тому

повноваження в приватноправовій сфері – це і є компетенція. Відповідно, повноваження фізичної особи як учасника господарських правовідносин є її компетенцією.

«Обмежувальний» підхід до розуміння поняття «компетенція» проявляється в тому, що компетенція ототожнюється лише з правами і обов'язками, тобто з право-дієздатністю, або правосуб'єктністю.

На сучасному етапі розвитку теорії права питання правосуб'єктності залишається дискусійним. В науковій літературі трапляються різні підходи до трактування правосуб'єктності особи.

Представники школи цивільного права розглядають правосуб'єктність як право-дієздатність, тобто правоздатність і дієздатність у сукупності [15, с. 111]. Утім, такий підхід до визначення правосуб'єктності особи не дає змоги розкрити реальний зміст цієї юридичної категорії, оскільки можливість бути носієм прав і обов'язків та здатність реалізовувати їх в практичній діяльності не можна вважати повною характеристикою правосуб'єктності.

Наприклад, аналіз норм і структури Господарського кодексу України, зокрема статті 207, свідчить про закладений у цьому нормативно-правовому акті підхід, згідно з яким поняття господарської компетенції ототожнюється з терміном «спеціальна правосуб'єктність» [1].

Подібний підхід знаходить свою підтримку й серед окремих науковців, що пропонують одноелементну структуру господарської правосуб'єктності, коли «господарська правосуб'єктність» рівна «господарській компетенції» [14, с. 20]. Тому розглянемо різні погляди науковців з приводу такого ототожнення через конкретного суб'єкта – фізичну особу.

В.С. Щербина господарську компетенцію тлумачить як поняття, «правосуб'єктність» або «праводієздатність». Учений зазначає, що оскільки поняття компетенції є досить широким і застосовується в різних правових галузях (конституційному, адміністративному праві тощо), то в Господарському кодексі України йдеться саме про господарську компетенцію, якою позначається не лише сукупність прав і обов'язків фізичної особи як суб'єкта господарювання, але й сукупність повноважень, прав та обов'язків під час виконання своїх функціональних завдань у сфері господарювання [12, с. 11–13]. А.Г. Бобкова, ототожнюючи господарську компетенцію з правосуб'єктністю,

визначає її як засновану на законі можливість набувати майнові та немайнові права, обирати сфери господарської діяльності, партнерів у зобов'язаннях, визначати порядок розподілу чистого прибутку тощо з моменту створення суб'єкта господарювання до припинення діяльності [2, с. 154].

Автор підтримує позицію представників школи господарського права, які трактують правосуб'єктність більш широко і визначають її як категорію, що включає господарську компетенцію. На думку В.С. Мартем'янова, господарська компетенція як необхідний елемент правосуб'єктності означає, що фізична особа отримує можливість набувати права й обов'язки з моменту набуття статусу учасника господарських відносин, і ця можливість заповнюється наявними в фізичної особи правами (на майно, фірму, вибір сфери господарювання та ін.) [8, с. 56]. На думку І.В. Єршової, господарська компетенція як необхідний елемент правосуб'єктності означає сукупність прав, якими фізична особа наділяється відповідно до закону та інших документів. Це можливість здійснення фізичною особою певних видів підприємницької діяльності, набуття статусу підприємця, вчинення угод [6, с. 37].

На думку автора, щодо співвідношення господарської компетенції та правосуб'єктності фізичної особи потрібно дотримуватися позиції про розмежування цих понять, але при цьому не треба виключати їх тісного взаємозв'язку. Господарська компетенція фізичної особи та її господарська правосуб'єктність співвідносяться як частина та ціле.

Певні розходження у юридичній літературі мають місце і щодо визначення вмісту господарської компетенції. Одні вчені включають до змісту господарської компетенції тільки ті господарські права та обов'язки, які безпосередньо передбачені законом [23, с. 400; 19, с. 58–59; 9, с. 526]. Інші вчені вважають, що господарською компетенцією охоплюються ще права які визначені в установчих документах юридичної особи [6, с. 37; 5, с. 191]. При цьому важливо зазначити, що маються на увазі права фізичної особи як учасника (засновника), які визначені в установчих документах юридичної особи. Деякі дослідники взагалі наполягають на тому, що до господарської компетенції включаються також права та обов'язки, які виникають на підставі ліцензії [6, с. 37]. На думку автора, усі вищеперераховані права та обов'язки станов-

лять зміст господарської компетенції фізичної особи.

Отже, проведений аналіз сутності господарської компетенції фізичної особи дає підстави виділити характерні ознаки, які притаманні цій правовій категорії та відрізняють її від інших правових категорій:

– господарська компетенція фізичної особи є елементом господарської правосуб'єктності фізичної особи;

– фізична особа є носієм господарської компетенції;

– зміст господарської компетенції фізичної особи становлять господарські права та обов'язки;

– господарські права та обов'язки фізичної особи мають конкретний характер та пов'язані безпосередньо із правовим статусом фізичної особи. Тобто господарська компетенція показує, які конкретні, прямо передбачені в законі права та обов'язки вже належать фізичній особі незалежно від того, у якій кількості правовідносин вона перебуває в конкретний момент [11, с. 75]. Вказана думка має місце на існування, так як учасником господарських правовідносин є реальна фізична особа (людина), яка наділяється не лише можливими в майбутньому, але й уже наявними правами та обов'язками.

– видовий характер господарської компетенції. Для вирішення поставлених перед фізичною особою завдань і досягнення конкретних цілей кожна із них повинна володіти правами та обов'язками в різному обсязі, різного змісту й у неоднаковому наборі [13, с. 284].

Висновки і пропозиції. Отже, господарська компетенція фізичної особи – це елемент господарської правосуб'єктності, зміст якої становлять господарські права та обов'язки громадянина, іноземця, особи без громадянства, встановлені законодавством, та/або безпосередньо законом не встановлені, але необхідні для виконання фізичною особою покладених на неї функцій і завдань, спрямована на збалансування приватних і публічних інтересів. Теоретичне осмислення положень щодо поняття компетенції фізичної особи, розроблення і впровадження рекомендацій з практичної реалізації її компетенції є актуальною проблемою правової науки. Тому поняття господарської компетенції фізичної особи повинне бути визначене Господарським кодексом України та іншими нормативно-правовими актами, а також більш глибоко і системно опрацьоване науковцями.

Список використаної літератури:

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
2. Бобкова А.Г. Правовое обеспечение рекреационной деятельности. Донецк : Юго-Восток, 2000. 308 с.
3. Бурмагин С.В. Уголовный суд России : монография. Москва : Юрлитинформ, 2010. 392 с.
4. Голосніченко Д.І. Теорія : вітчизняний та зарубіжний досвід їх формування : монографія. Київ : Видавець Голосніченко А.М., 2009. 356 с.
5. Грудницкая С.Н. Хозяйственная правосубъектность государственных предприятий: проблемы теории и практики : монография / НАН Украины, Ин-т экон.-прав. исслед. Донецк : Юго-Восток, 2011. 428 с.
6. Ершова И.В. Предпринимательское право : учебник. Москва : Юриспруденция, 2002. 506 с.
7. Лазарев Б.М. Компетенция органов управления. Москва : Юрид. лит., 1971. 280 с.
8. Мартемьянов В.С. Хозяйственное право. Общие положения : курс лекций. Москва : БЕК, 1994. Т. 1. 312 с.
9. Пронська Г.В. Вибране. Київ : Освіта України, 2013. 696 с.
10. Харитоновна О.І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії) : монографія. Одеса : Юридична література, 2004. 328 с.
11. Хахулин В.В. Правовое положение управления промышленного объединения. Казань : Изд-во Казан, ун-та, 1981. 143 с.
12. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 264 с.
13. Господарське право / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, В.В. Хахулін та ін. / за ред. В.К. Мамутова. Київ : Юрінком-Інтер, 2002. 912 с.
14. Правове регулювання господарської діяльності : навч. посіб. / В.В. Мачуський, Л.О. Кожура, Ю.В. Сагайдак та ін.; за заг. ред. В.В. Мачуського. Київ : КНЕУ, 2015. 152 с.
15. Цивільне право України : підручник : у 2-х кн. / О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін. ; за ред. О.В. Дзери, А.С. Кузнєцової. Київ : Юрінком Інтер, 2002. Кн. 1. 720 с.
16. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О.В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
17. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х т. / ред. колегія: В.Б. Аверьянов (голова). Київ : Вид-во: «Юридична думка», 2004–2005. Т. 1: Загальна частина. 2004. 584 с.
18. Голосніченко І.П., Голосніченко Д.І. Теорія повноважень, їх легітимність та врахування потреб і інтересів при встановленні на законодавчому рівні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право* : зб. наук. пр. 2011. № 1 (9). С. 147–155.
19. Мамутов В.К. О соотношении понятий компетенции и правоспособности государственных хозяйственных органов. *Изв. вузов. Правоведение*. 1965. №4. С. 56–63.
20. Татаринцева Е.В. О правосубъектности, компетенции и правоспособности государственных хозяйственных органов. *Вопросы хозяйственной правосубъектности* : сб. ст. / под ред. проф. Е.П. Торкановского. Куйбышев : Волжская коммуна, 1971. С. 35–53.
21. Економічний словник / Й.С. Завадський, Т.В. Осовська, О.О. Юшкевич. Київ : Кондор, 2006. 356 с.
22. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт. : В.К. Гіжевський, В.В. Гловченко, В.С. Ковальський (кер) та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
23. Беляневич О.А. Теоретичні проблеми господарського договірної права : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.04 – «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. 506 с.

Shevchenko A. M. The concept of economic competence of an individual

The article is devoted to the definition of the term “economic competence of an individual”. Theoretical bases of understanding of competence at legislative and doctrinal levels are worked out. The concept of competence, its origin and content are investigated. It is established that the content of economic competence includes economic rights and obligations, which are directly provided by law, defined in the constituent documents of the legal entity, arising on the basis of a license and other legal grounds. The definition of competence in “extensible” and “restrictive” approaches is proposed. The “expansive” interpretation is devoted to the correlation of the concepts of competence and authority, the analysis of their legal nature, as well as their peculiarities in the public-legal and private-legal spheres. It is substantiated that in the public-legal sphere, powers are a component of competence, while in private-legal sphere, powers are competences. A “restrictive” interpretation of competence is identified only with rights and obligations, that is, legal capacity, or legal personality, and is characterized by a comparison of the concepts of competence and legal personality. The one-element structure of economic legal personality of representatives of the school of civil law, when “economic personality” is equal to “economic competence”, and the position of representatives of the school of

economic law, which interpret legal personality more broadly and define it as a category that includes economic competence. Based on the formulated features, the competence and legal personality of a particular subject – an individual – were investigated. It is established that an individual is a holder of economic competence, the content of which is economic rights and obligations. It is substantiated that the economic rights and obligations of the individual are specific, specific and directly related to the legal status of the individual. It is proved that the economic competence of an individual and its economic personality correlate as part and whole, that is, the competence of the individual is an element of the economic personality of the individual. It is proposed to include the concept of “economic competence of an individual” in the provisions of the Economic Code of Ukraine, other legal acts, and more systematic analysis by scientists.

Key words: *competence, authority, legal personality, rights, duties, economic competence, individual.*